

КЛОПОТАННЯ ДО ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

SOLICITOR IN THE ORGANS OF OFFICE OF PUBLIC PROSECUTOR IN CRIMINAL PROCEDURE

Безкровний Є.А.,

*аспірант кафедри організації роботи та управління в органах прокуратури
Національної академії прокуратури України*

У статті досліджено право учасників кримінального провадження заявляти клопотання на стадії досудового розслідування.

Враховуючи вимоги Кримінального процесуального кодексу України та пропозиції науковців, пропонується розглядати клопотання як форму звернення до слідчого, прокурора, слідчого судді та суду, учасників кримінального провадження у вигляді офіційного прохання про здійснення спрямованих на реалізацію їх процесуальних прав і законних інтересів конкретних процесуальних дій або прийняття відповідних рішень.

Ключові слова: звернення, громадяни, клопотання, право, прокурор, процес.

В статье исследовано право участников уголовного производства заявлять ходатайства на стадии досудебного расследования.

Учитывая требования Уголовного процессуального кодекса Украины и предложения ученых, предлагается рассматривать ходатайство как форму обращения к следователю, прокурору, следственному судье и суду, участникам уголовного производства в виде официальной просьбы об осуществлении направленных на реализацию их процессуальных прав и законных интересов конкретных процессуальных действий или принятия соответствующих решений.

Ключевые слова: обращения, граждане, ходатайство, право, прокурор, процесс.

A right for the participants of criminal production to declare solicitors on the stage of pre-trial investigation is investigational in the article.

Taking into account the requirements of the Criminal judicial code of Ukraine and suggestion of scientists, it is suggested to examine a solicitor as form of address to the investigator, public prosecutor, inquisitional judge and court of participants of criminal production as an official request about realization sent to realization of their judicial rights and legal interests of concrete judicial actions or acceptance of corresponding decisions.

Key words: appeals, citizens, solicitors, right, public prosecutor, process.

Стаття 3 Конституції України встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Забезпечення та реалізація прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Кримінальний процес не є винятком у сфері захисту прав та законних інтересів особи, і тому статтею 8 Кримінального процесуального Кодексу України передбачено, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Одним із дієвих засобів, які дають змогу учасникам процесу захищати свої права та законні інтереси, є право заявляти клопотання до слідчого, прокурора, слідчого судді та суду на стадії досудового розслідування.

При цьому статтею 220 Кримінального процесуального Кодексу України встановлено процедуру розгляду клопотань під час досудового розслідування органами прокуратури. На жаль, Кримінальний процесуальний кодекс України не дає визначення поняття «клопотання у кримінальному процесі», у зв'язку із чим відсутнє його однакове розуміння суб'єктами кримінального процесу.

Стаття 3 Закону України «Про звернення громадян» визначає, що клопотання – це письмове звер-

нення із проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Із цього приводу І.С. Ковальчук доцільно звертає увагу на те, що в досліджуваній нормі права після терміна «заява» термін «клопотання» взято в дужки, а це в таких випадках вказує на синонімічність даних понять. На думку науковця, в цьому випадку це не так, оскільки в заяві міститься прохання про сприяння реалізації вже існуючих прав і свобод, а клопотання спрямоване на визнання відповідного статусу, прав та свобод. До того ж із клопотанням можуть звертатися не лише громадяни, для яких відповідний статус являє особистий інтерес, але й інші особи [1, с. 32].

У свою чергу дослідник В.П. Тарануха стверджує, що клопотання – це письмове звернення більш вузького змісту, воно є конкретизованим підвидом заяви [2, с. 18-19].

Згідно з юридичним енциклопедичним словником А.Я. Сухарева поняття «клопотання» розглядається у двох значеннях. У загальнотеоретичному значенні воно розкривається як офіційне прохання або подання, адресоване державним органом чи громадською організацією до вищих інстанцій. У кримінально-процесуальному значенні воно розглядається як офіційне прохання про вчинення процесуальних дій або прийняття рішень, звернене до органу дізнання, слідчого, прокурора, судді чи суду [3, с. 399].

Під час розгляду клопотання виникає закономірне питання, чи обмежується поняття «клопотання у кримінальному процесі» визначенням, наданим статтею 3 Закону України «Про звернення громадян» як однієї з форм звернення.

Досліджуючи дане питання, необхідно зазначити, що серед науковців немає єдиної точки зору щодо визначення терміна «клопотання у кримінальному процесі».

Так, дослідник В.К. Бобров запевняє, що клопотання – це прохання про виконання будь-яких процесуальних дій, про прийняття будь-яких рішень, звернене до дізнавача, слідчого, прокурора або до суду учасниками кримінального процесу, наділені таким правом [4].

Науковець І.В. Черечукіна погоджується з наведеною точкою зору, розкриваючи клопотання як офіційне прохання про вчинення процесуальних дій або про прийняття рішень, звернене до органу дізнання, слідчого, прокурора [5, с. 13].

Дослідник З.В. Макарова вбачає у клопотанні передбачену законом процесуальну форму звернення до суду, а також органів дізнання і слідства із проханням провести судові (слідчі) дії або прийняти певні рішення з питань, які виникають у ході попереднього розслідування і судового розгляду [6, с. 101-105].

Вказану позицію поділяє й науковець О.В. Хімічева, запевняючи, що клопотання – це офіційне звернення вказаних у кримінально-процесуальному законі учасників кримінального судочинства до дізнавача, слідчого, прокурора чи суду із проханням про надання можливості використати те чи інше право або про здійснення цими органами чи посадовими особами процесуальних дій чи прийняття рішень, спрямованих на встановлення обставин, які мають значення для кримінальної справи, захисту прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства [7, с. 33].

Науковець В.І. Зажитський розкриває термін «клопотання» як універсальне право учасників кримінального процесу на пред'явлення офіційного прохання, спрямованого до державних органів та посадових осіб, про виконання певних процесуальних дій та прийняття рішень, спрямованих на забезпечення законних інтересів [8].

Заслуговує на увагу позиція російського дослідника А.Г. Алексєєва, який розкриває основну мету клопотання у кримінальному процесі. Цією метою є не саме по собі виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень відповідними посадовими особами, а саме реалізація за допомогою клопотань законних прав та інтересів, а також установлення тих чи інших обставин, що мають значення у даному кримінальному провадженні. Таким чином, клопотання не лише інформує відповідну посадову особу про порушення певних прав та законних інтересів, але й містить у собі прохання про прийняття того чи іншого процесуального рішення [9, с. 14].

Підтвердження цього висновку вбачається і в процесуальному законодавстві України.

Так, статтею 93 Кримінального процесуального кодексу України закріплюється право сторони захисту на збирання доказів шляхом ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій. Ініціювання стороною захисту, потерпілим проведення процесуальних дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому статтею 220 зазначеного Кодексу.

Досліджуючи правову природу поняття «клопотання у кримінальному процесі України», необхідно звернути увагу на складові елементи цього терміна, визначенні науковцем Д.В. Смагіною:

1) мета клопотання – повний, всебічний та об'єктивний розгляд справи, встановлення обставин, які мають значення для справи, за допомогою яких суб'єкт кримінального процесу може здійснити або задовольнити своє право чи законний інтерес, а також забезпечення реалізації прав і законних інтересів суб'єктів кримінального судочинства;

2) зміст клопотання – офіційне прохання про провадження певних процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень або відмову від цього;

3) форма клопотання – усне чи письмове прохання суб'єктів кримінального процесу до офіційного адресата;

4) суб'єкт наділений правом заявляти клопотання (в чинному КПК України такими суб'єктами визначені підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники), тому було б доцільним надати таке право усім суб'єктам кримінального процесу з метою захисту їх прав та законних інтересів;

5) суб'єкт розгляду та вирішення клопотань в КПК України визначений як особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор та суд; особою чи органом, що має відповідні повноваження на розгляд та вирішення клопотання, є та особа чи орган, у провадженні якої знаходиться кримінальна справа на момент розгляду [10, с. 499-502].

На нашу думку, межі діяльності прокурора як суб'єкта вирішення клопотання в досудовому розгляді не можуть виходити за межі повноважень, закріплених статтею 36 Кримінального процесуального Кодексу України.

Клопотання до органів прокуратури можуть подаватися лише під час стадії досудового розслідування, тобто, згідно із пунктом 5 статті 3 КПК, із моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і до закриття кримінального провадження або направлення до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Статтею 220 КПК України закріплено коло суб'єктів, що мають право на направлення клопотань до органів прокуратури, до яких відносять сторону захисту, а саме підозрюваного, його законного представника та захисника, а також потерпілого і

його представника чи законного представника. До вказаного переліку осіб, що мають право на направлення клопотання, було б доцільно віднести свідка, перекладача, експерта та спеціаліста із зазначенням їх права на звернення із клопотанням у відповідних статтях даного Кодексу (66, 68, 69, 71).

Науковець О.В. Єні наводить наступні стадії клопотання у кримінальному процесі: 1) заява (внесення, порушення) клопотання; 2) його розгляд; 3) вирішення; 4) ознайомлення заявника із прийнятим рішенням. Наступною, однак не обов'язковою, стадією є оскарження прийнятого рішення. Не можна не погодитися з автором щодо неможливості ототожнення поняття «розгляд клопотання» із поняттям «вирішення клопотання». Він зазначає, що під «розглядом клопотання» розуміється діяльність посадової особи, спрямована на повне ознайомлення, тобто прочитання або вислуховування тексту клопотання, аналізу прохання чи вимоги, які в ньому містяться, з'ясування, чи можуть обставини, про встановлення яких просить особа, мати значення для справи. При цьому також з'ясовується, чи має особа, яка його внесла, відповідне на це право. У свою чергу термін «вирішення клопотання» розкривається як аналіз, обміркування, досягнення певного висновку та прийняття правового рішення уповноваженою особою [11, с. 27].

Відповідно до статті 220 КПК України прокурор зобов'язаний розглянути клопотання у межах трьох днів із моменту його подання. У цей строк посадова особа має прийняти рішення про задоволення клопотання у разі наявності відповідних підстав або відмовити у задоволенні даного клопотання. Водночас приведені положення статті 220 КПК України не відповідає термінам розгляду звернень, закріпленим у статті 20 Закону України «Про звернення громадян». На думку автора, доцільно доповнити наведену правову норму Закону України «Про звернення громадян» наступним положенням: «Строки розгляду клопотань під час досудового розслідування ви-

значаються нормами Кримінального процесуального Кодексу України».

Про результати вирішення клопотання прокурор повідомляє особу, яка заявила дане клопотання. У разі задоволення клопотання заінтересованій стороні направляється повідомлення в порядку, передбаченому статтями 111, 112 КПК України, про проведення процесуальної дії або прийняте процесуальне рішення.

За повної або часткової відмови в задоволенні клопотання прокурор складає мотивовану постанову, де аргументує прийняте рішення. Постанова про відмову у задоволенні клопотання, винесена прокурором, може бути оскаржена слідчому судді в порядку статті 303 Кримінального процесуального кодексу України.

Як висновок, потрібно зазначити, що клопотання учасників кримінального процесу до слідчого та прокурора на стадії досудового розслідування є одним із дієвих засобів захисту ними своїх процесуальних прав і законних інтересів.

Кримінальний процесуальний кодекс України закріплює право учасників кримінального процесу щодо направлення клопотань, проте не розкриває визначення самого терміна «клопотання у кримінальному процесі».

Позиція науковців щодо визначення наведеного поняття не є однозначною. Найбільш розповсюдженою точкою зору є розкриття цього терміна як форми звернення у кримінальному процесі у вигляді прохання про вчинення дій та прийняття рішень.

Автор схиляється до визначення клопотання у кримінальному процесі як форми звернення до слідчого, прокурора, слідчого судді та суду учасників кримінального провадження у вигляді офіційного прохання про здійснення конкретних процесуальних дій, спрямованих на реалізацію їх процесуальних прав і законних інтересів, або прийняття відповідних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковальчук І.С. Організаційно-правові проблеми розгляду звернень громадян і юридичних осіб в органах прокуратури : дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук. – Одеса, 2008. – 215 с.
2. Тарануха В.П. Звернення громадян як засіб забезпечення законності в діяльності місцевих органів виконавчої влади : дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук. – Київ, 2003. – 231 с.
3. Сухарев А.Я. Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А.Я. Сухарев. – М. : Сов. энциклопедия, 1984. – С. 399.
4. Бобров В.К. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / под общ. ред. В.М. Лебедева ; науч. ред. В.П. Божьев. – М. : Спарк, 2002. – 991 с.
5. Черечукина Л.В. Судебный контроль за досудебным производством : монография / Л.В. Черечукина. – Луганск : РИО ЛИВД, 1998. – 124 с.
6. Макарова З.В. Участие адвоката – защитника на предварительном следствии : учеб. пособ. – Куйбышев : Изд-во Куйбыш. гос. ун-та, 1978. – С. 101–105.
7. Химичева О.В. Ходатайства и жалобы / О.В. Химичева // Уголовный процесс : сб. м.-пн. пособ. Общая часть. – М. : ИМИ, ГУ МВД России, 2002. – Вып. 1. – 304 с.
8. Жажитский В.И. Российская криминалистическая энциклопедия / под общ. ред. А.И. Долговой. – М. : Норма, 2000. – 808 с.
9. Алексеев А.Г. Вопросы теории и практики заявления, рассмотрения и разрешения ходатайств в уголовном процессе Российской Федерации : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. – Барнаул, 2005. – 224 с.
10. Смагіна Д.В. Сутність терміна «клопотання» у кримінальному процесі України // Держава і право. – 2010. – № 48.
11. Єні О.В. Клопотання у кримінальному процесі України: законодавче регулювання : монографія / О.В. Єні. – К. : Алерта, 2012. – 204 с. – (Серія «Бібліотека прокурора»).